JOURNAL OF GASTRONOMY HOSPITALITY AND TRAVEL

ISSN: 2619-9548 **Journal homepage:** www.joghat.org

Received: 31.03.2023 Accepted: 24.05.2023

Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 2023, 6(2), 624-635

Araştırma Makalesi (Research Article)

KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREMLERİN TURİZM SEKTÖRÜNE ETKİSİ VE DEPREM SONRASI ATILMASI GEREKEN ADIMLAR HAKKINDA ÖNERİLER (THE IMPACT OF EARTHQUAKES CENTERED IN KAHRAMANMARAŞ ON THE TOURISM INDUSTRY AND SUGGESTIONS FOR STEPS TO BE TAKEN AFTER THE EARTHQUAKE)

Levent Selman GÖKTAŞ[1*] (orcid.org/0000-0001-6675-3759)

[1]Harran Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

Özet

Afetler tarih boyunca turizm sektörünü etkileyen önemli bir unsur olmuştur. Afetler içerisinde en yıkıcı etkilerden birini ise depremler meydana getirmiştir. 06.02.2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli iki deprem meydana gelmiştir. Bu depremler Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Diyarbakır, Adana, Elazığ, Kilis ve Osmaniye illerinde yıkıcı etki yaratmıştır. Bu yıkıcı etkileri azaltabilmek bölge turizmi için oldukça önemlidir. Bu doğrultuda çalışmada iki amaç belirlenmiştir. Birinci amaç, 11 şehri etkileyen bu yıkıcı depremlerde zarar gören tarihi ve kültürel eserlerin envanterini çıkarmaktır. İkinci amaç ise, deprem sonrası politikacıların, kamu kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektör temsilcilerinin kısa, orta ve uzun vadede hangi planlamalar ile bölgeyi hızlıca turizme kazandırabilecekleri ve daha sonra gelebilecek afetlere karşı hangi önlemleri alabileceklerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden olan belge incelemesi kullanılmıştır. Resmi kaynakların raporları detaylı bir şekilde incelenmiş ve kısa, orta ve uzun vadede yapılması gerekenler öneri olarak sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre böylesi büyük yıkımın yaşandığı 11 şehirde birçok seyahat acentesinin, yiyecek-içecek işletmesinin ve konaklama tesisinin yıkılmış veya büyük zararlar gördüğü anlaşılmıştır. Bunların yanı sıra birçok tarihi ve kültürel değerlerinde yıkılmış olduğu veya farklı boyutlarda hasarlar aldığı anlaşılmıştır. Ayrıca farklı inanç gruplarının ibadet ettiği cami, kilise, sinagog ve cemevi gibi alanlarda da büyük yıkıntıların olduğu veya farklı seviyelerde hasarların meydana geldiği anlaşılmıştır. İbadethaneler dışında kültürel değer olarak nitelendirilen tarihi çarşıların, tarihi evlerin ve tarihi kalelerinde depremden büyük hasarlar aldığı anlaşılmıştır. 11 şehrin turizm açısından hızlı toparlanabilmesi için politikacıların, kamu kurumlarının, özel sektör temsilcilerinin ve sivil toplum kuruluşlarının kısa-orta-uzun vadede atması gereken adımlar öneri olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Afet, Depremin Turizme Etkisi

Abstract

Disasters have been an important factor affecting the tourism sector throughout history. One of the most devastating effects of disasters was earthquakes. Two earthquakes occurred in Kahramanmaraş on 06.02.2023. These earthquakes had devastating effects in the provinces of Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Diyarbakır, Adana, Elazığ, Kilis, and Osmaniye. Therefore, regional tourism needs to be able to reduce these destructive effects. In this direction, two objectives were determined in the study. The first aim is to inventory the historical and cultural artifacts damaged in these devastating earthquakes affecting 11 cities. The second aim is to determine the short, medium, and long-term plans of politicians, public institutions, non-governmental organizations, and private sector representatives to bring the region to tourism quickly and what measures they can take against disasters that may come after the earthquake. For this purpose, document analysis, which is one of the qualitative research methods, was used. The reports of official sources were examined in detail, and suggestions were made about what should be done in the short, medium, and long term. According to the analysis results, it was understood that many travel agencies, food and beverage businesses, and accommodation facilities were destroyed or suffered significant damage in 11 cities where such great destruction was experienced. In addition, it was understood that many historical and cultural values were destroyed or damaged in different dimensions. In addition, it was understood that there were great ruins or damage at different levels in areas such as mosques, churches, synagogues, and djemevi, where different faith groups worship. Furthermore, it has been understood that historical bazaars, houses, and castles, considered cultural values apart from places of worship, have suffered significant damage from the earthquake. In order for 11 cities to recover quickly in terms of tourism, the steps that politicians, public institutions, private sector representatives, and non-governmental organizations should take in the short-medium-long term are presented as suggestions.

Keywords: Earthquake, Disaster, Impact of Earthquake on Tourism

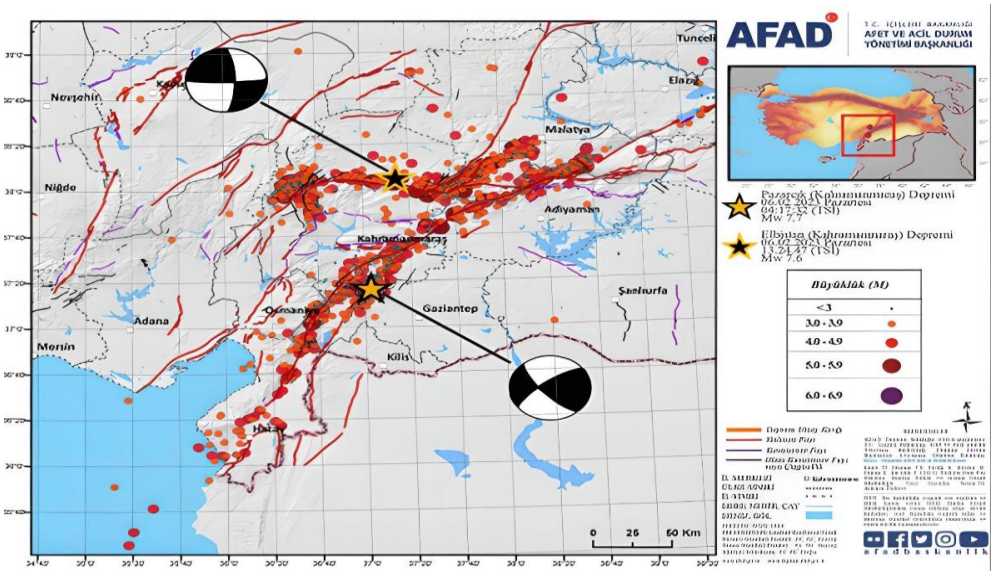
*Sorumlu yazar: leventselmangoktas@harran.edu.tr
DOİ: 10.33083/joghat.2023.288

Giriş

Turizmin doğal afetlerle karşılıklı bir ilişkisi bulunmaktadır. Doğal afetlerin meydana gelmesi bir yandan turizm operasyonlarını ve gelişimini ciddi şekilde etkileyebilirken, diğer yandan ise turistik cazibe merkezlerinde veya tüm destinasyonda kalıcı yıkıma veya geçici rahatsızlıklara neden olabilmektedir (Chan, Nozu ve Cheung, 2020). AFAD ani gelişen doğal afetleri deprem, çığ, fırtınalar, hortumlar, kaya düşmeleri, seller, su taşkınları, toprak kaymaları, volkanlar, yangınlar vb. olarak sıralamaktadır (AFAD, 2023a). Bu doğal afet türleri arasında depremler en ciddi ve önlenemez olanlardan bir tanesidir (Vere-Jones, 1995). Dünya üzerinde yılda ortalama 500 bin deprem meydana gelmektedir ve bu depremlerden 100 adedi yıkıcı etki gösterebilmektedir (Hall ve Prayag, 2020). Bu depremler hesaplanamayan çevresel hasara, bina hasarına, can kaybına, nüfusun yer değiştirmesine ve insan sağlığını tehdit eden salgın hastalıklara yol açabilmektedir (Zhao, vd. 2018). Ayrıca bu depremler turizm sektörü üzerinde de yıkıcı etki gösterebilmektedir. Yıkıcı bir depremin meydana gelmesinin ardından turistik destinasyonlar ve ilgili kuruluşlar azalan ziyaretçi sayısı ve düşen gelir zorluklarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar (Tsai ve Chen, 2010).

Türkiye, Azor Adaları'ndan başlayarak Güneydoğu Asya'ya kadar uzanmakta olan Alp-Himalaya deprem kuşağı içerisinde yer almaktadır ve bu nedenle sık sık depremlere maruz kalmaktadır (Özel ve Solmaz, 2012). Bu depremler yıkıcı etkilere sahip olabilmektedir. Tıpkı 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerde yaşandığı gibi. 06.02.2023 tarihinde Türkiye saati ile 04:17 ve 13:24'te merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olan Mw7.7 (derinlik=8.6 km) ve Mw7.6 (derinlik=7 km) büyüklüklerinde iki deprem meydana gelmiştir (bkz. Şekil 1). Bu iki büyük deprem haricinde bölgede 28 Mart 2023 tarihine kadar büyüklükleri 0.5 ile 6.6 arasında olan 18.633 artçı deprem meydana gelmiştir (Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, 2023). 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremlerin ülkemize maliyeti yaklaşık 2 trilyon ₺ (103,6 milyar dolar) olarak hesaplanmış olup bu rakam, 2023 yılı milli gelir beklentisinin yaklaşık yüzde 9'una denk gelmektedir. Ayrıca bu depremler 1999 yılında meydana gelen Marmara depreminden yaklaşık 6 kat daha fazla maddi hasar ve kayıplar vermemize de neden olmuştur (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2023). Yaşanan bu depremler Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Diyarbakır, Adana, Elazığ, Kilis ve Osmaniye illerinde yıkıcı etkiler meydana getirmiştir. Bu depremler 50 binden fazla insanın hayatını kaybetmesine ve üç yüz binden fazla binanın da yıkılmasına veya çeşitli derecelerde hasar almasına sebep olmuştur (CNN Türk, 2023; Sözcü, 2023). Bu yıkılan binaların içerisinde bölge turizmi için önem arz eden tarihi ve kültürel değerler, konaklama tesisleri, seyahat acentaları ve yiyecek içecek işletmeleri de bulunmaktadır. Depremden etkilenen bu şehirler turizm açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu şehirler yerel halk ve girişimciler için önemli bir gelir kapısı fonksiyonu görmektedir. Depremler sonucunda birçok insan işsiz kalmış ve birçok işletme ekonomik olarak sıkıntı çekmeye başlamıştır. Yerel halkın belli bir bölümünün turizm sektöründen kazanç sağlıyor veya istihdam ediliyor olması ve girişimcilerin ekonomik olarak büyük sorunlarla boğuşması bu şehirlerin hızlı bir şekilde toparlanması gerektiğini göstermektedir. Bu toparlanma ancak kısa, orta ve uzun vadede gerçekleştirilebilecek planlama ile sağlanabilir.

Şekil 1. Depremlerin Gerçekleştiği Merkez Üsleri

Kaynak: (AFAD, 2023b).

Bu doğrultuda gerçekleştirilen çalışma iki amaç taşımaktadır. Birinci amaç, 11 şehri etkileyen bu yıkıcı depremlerde zarar gören tarihi ve kültürel eserlerin envanterini çıkarmaktır. İkinci amaç ise, deprem sonrası politikacıların, kamu kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektör temsilcilerinin kısa, orta ve uzun vadede hangi planlamalar ile bölgeyi hızlıca turizme kazandırabilecekleri ve daha sonra gelebilecek afetlere karşı hangi önlemleri alabileceklerini belirlemektir. Çalışma sonucunda ortaya çıkacak önerilerin depremden etkilenen şehirlerin turizm ile tekrar kalkınabilmesi açısından önem arz edeceği düşünülmektedir. Turizmin bölgelerarası kalkınmaya önemli etkisi olduğu bilinen bir gerçektir. Bu kalkınma sayesinde yaşanan göçlerin tersine göç ile sonuçlanabileceği ve bölgenin ulusal ve uluslararası düzeyde turizm imajının tekrar artabileceği düşünülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Turizm endüstrisi kendine özgü özelliklerinden dolayı, doğal afetten kaynaklanan tehditlere karşı savunmasız olabilmektedir (Becken ve Hughey, 2013). Turizm destinasyonları da turizm endüstrisine ciddi şekilde zarar verecek çeşitli doğal afetlere karşı hassastır (Rosselló, 2020). Şiddeti yüksek olan depremler beraberinde fiziksel yıkımlarda getirmektedir. Bu fiziksel yıkımlar içerisinde tarihi ve kültürel değerlerde yer alabilmektedir (Despotaki, 2018; Giuliani, 2022). Örneğin 2015 yılında Nepal'de gerçekleşen ve büyüklüğü Mw7.8 olarak açıklanan depremde 745 kadar kültürel mirasın olumsuz etkilendiği görülmüştür (Sharma, Kc ve Pokharel, 2022). Kültürel mirası korumanın tarihsel, kültürel ve sosyal kimlik duygumuzu korumak ve böylece toplum dayanıklılığını güçlendirmek için oldukça önemli olduğu söylenebilir (Pajardi, vd. 2023). Depremler sonucunda kültürel miras değerleri ve turizm işletmeleri zarar görebilmektedir. Ayrıca turizmden gelir elde eden yerel halkta depremlerden olumsuz etkilenebilmektedir. Bu olumsuz etkileri bertaraf edebilmek veya çok az zararla atlatabilmek için afet yönetimi ve afet sonrası planlama büyük önem arz etmektedir. Afetler sonrası toparlanma, hasar gören veya yıkılan başlıca turistik cazibe merkezlerini restore etme kabiliyeti ve pazarlama yoluyla turizm destinasyonunun imajını eski haline getirmek ile mümkün olabilmektedir. Bu durum stratejik planlama gerektirmektedir. Afetin her aşamasında değişen farklı rol ve sorumlulukları olduğu için politikacılar, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör temsilcileri bu stratejik planlamada mutlaka yer almalıdır (Hystad ve Keller, 2008). Bu paydaşların her birinin kendine düşen sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar gerçekleştirildiği taktirde afet sonrası planlamada başarı sağlanabilir. Örneğin, deprem sonrası turizm işletmelerinin nakit akışı sorunu ortaya çıkabilir. Bu doğrultuda hükümetin alacağı kararlar ile kaynak yaratılarak nakit akış sorunu giderilebilir. Bu yaratılan kaynaklar yalnızca finansal destek ve işbirlikçi sermaye gibi somut varlıkları değil, aynı zamanda bilgi, birikim ve yetenekler gibi soyut varlıkları da içerisinde barındırabilir (Jiang ve Ritchie, 2017). Mair, Ritchie ve Walters (2016) yapmış oldukları çalışmada, kriz ve afet sonrası destinasyonun toparlanmasındaki başlıca unsurların paydaşlar arasındaki iletişim, afet sırasında ve sonrasında yönetim planı, destinasyon imajı ve itibarı gibi birtakım faktörlerden meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Görüldüğü üzere deprem sonra afet yönetimi ve planlaması destinasyonların tekrar kalkınmasında oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca literatür incelendiği zaman yapılan çalışmalar deprem öncesi önlem alma, hazırlık yapma ve deprem sonrası turistlerin risk algılarını belirleme (Wu ve Hayashi, 2014), risk azaltma stratejilerini belirleme (Maio, Ferreira ve Vicente, 2018), kriz yönetimi (Henderson, 2013), turizmin toparlanması ve sürdürülebilirliğini sağlama (Partelow, 2021), pazar fırsatları ve talep toparlanması (Wu ve Hayashi, 2013), afet sonrası planlama (Mair, vd. 2016) ve afet sonrası pazarlama stratejisi (Orchiston ve Higham, 2016) odaklı çalışmalar olduğu görülmüştür.

Wu ve Hayashi (2014) yapmış oldukları çalışmada, afetlerin Japonya için uluslararası turizm talebi üzerindeki etkisini, parametrelerdeki değişimleri gözlemleyerek değişim modellerini ve etkilerin süresini ölçmeye çalışmışlardır. Japonya, coğrafi konumu nedeniyle başta doğal afetler olmak üzere çeşitli afetlere maruz kaldığı için afetleri üç türe ayırmışlardır. Bunlar: jeolojik afetler, aşırı hava olayları ve terör saldırıları, bulaşıcı hastalıklar ve ekonomik krizlerdir. Çalışmada her afet türü için 4 vaka olmak üzere toplam 12 vaka seçilmiştir. Sonuç olarak, talebi en çok etkileyen afetin depremler olduğu anlaşılmıştır. Büyük depremlerin Japonya'ya gelen turist talebini olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır.

Min, vd, (2020) yapmış oldukları çalışmada, otoregresif entegre hareketli ortalama modelini (ARIMA) kullanarak doğal afet sonrasında Nepal turizm endüstrisinin makroekonomik toparlanma derecesini incelemişlerdir. Çalışmada, 2015 yılında Nepal'de meydana gelen depremler incelenmiş olup 1990'dan 2018'e kadar olan zaman serisi verilerini kullanarak depremlerin turizm girişleri ve GSYİH üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Sonuç olarak, turist sayısındaki artış eğiliminin deprem sonrası dönemde değiştiği görülmüştür. Özellikle, deprem sonrası ziyaret amacına göre değişmekle birlikte turist talebinde artış yaşandığı görülmüştür. Bu artışın genellikle hüzün turizmi olarak tanımlanan turizm türünde yaşandığı ifade edilmiştir.

Wearing, Beirman, ve Grabowski (2020) yapmış oldukları çalışmada, bir örnek olay incelemesine dayanarak 2015 yılında Nepal'de meydana gelen depremlerden sonra Nepal'in turizmdeki toparlanmasına ilişkin bilgiler sunulmuştur. Afet sonrası gönüllü turizmin, toplulukların destinasyonu veya yaşam tarzlarını yeniden tesis etmede kullanılabilecek önemli bir turizm türü olduğu ifade edilmiştir.

Yang, Wang ve Chen (2011) yapmış oldukları çalışmada, depremin vurduğu bölgelerdeki faaliyetleri ve turizmin canlılığını etkilemesine ilişkin bulguların ana hatları çizildikten sonra, yeniden yapılanma için öneriler sunmuşlardır. Araştırmacılar çalışmayı 3 ana bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde depremin vurduğu bölgelerde turizmin önemini ve potansiyelini tartışmışlardır. İkinci bölümde, depremin Sichuan'daki turizm sektörü üzerindeki etkisini farklı açılardan analiz ederek aktarmışlardır. Üçüncü bölümde ise, turizmin deprem bölgesinde yeniden canlanması için stratejiler önermişlerdir.

Huang, Tseng ve Petrick (2008) yapmış oldukları çalışmada, Tayvan'ın turizm endüstrisini eski haline getirmesi için bir kriz yönetimi planı olarak benimsenebilecek yenilikçi bütünleşik kriz yönetimi yaklaşımı önerilmiştir. Bütünleşik kriz yönetimi çerçevesi oluşturmak için kriz yönetimi literatürü kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Turistler için güvenli görüntüler göstererek turizmin toparlanmasının hızlandırabileceği ve dolayısıyla rekabet gücünün sağlam kriz yönetimi uygulamalarıyla artırılabileceği sonucuna varılmıştır.

Chan, Nozu ve Zhou (2020) yapmış oldukları çalışmada, deprem öncesi ve sonrası dönemde turizmin rolünün paydaşlar tarafından nasıl değerlendirildiğinin araştırılması üzerine yerel turizm paydaşlarıyla yapılan bir dizi derinlemesine görüşme yoluyla doğal afet yönetiminin teorik temellerini ve gelişimini ilerletmek amaçlanmıştır. Çalışmada ilk olarak, afete hazırlık için turizm kaynaklarının, mekanların ve endüstrilerin işlevliğini ortaya koyup; ikinci olarak, acil durum evrelerinde tahliye ve acil durum düzenlemelerini belirleyip; üçüncü olarak, afet sonrası afetten etkilenen destinasyonu uzun vadeli yeniden geliştirme ve eski durumuna geri döndürmek için gerekli adımları belirlemek şeklinde üç aşama ortaya konulmuştur.

Ma, vd. (2020) yapmış oldukları çalışmada, afetler arasından depremler ve terör saldırılarını araştırma örneği olarak almışlardır. TripAdvisor'dan alınan çevrimiçi inceleme verileri sayesinde, farklı ülkelerde meydana gelen çok sayıda olay sistematik ve karşılaştırmalı olarak analiz edilerek, farklı doğa, sıklık ve yoğunluktaki felaket olaylarının turizm üzerindeki etkileri doğrulanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda dört adet sonuca ulaşılmıştır. Birincisi, hem doğal afetlerin hem de insan kaynaklı afetlerin, turist sayısı ve turist deneyimi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu; ikincisi, terör saldırılarının turistik yerlerin güvenlik imajı üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu; üçüncüsü, depremlerin ölçeği ve yoğunluğu ile karşılaştırıldığında, depremlerin sıklığının turizm üzerinde daha büyük bir etkisinin bulunduğu; dördüncüsü ise, terör saldırıları ile karşılaştırıldığında, depremlerin turist sayısı üzerinde daha büyük bir etkisinin olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın iki amacı bulunmaktadır. Birinci amaç, Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Diyarbakır, Adana, Elazığ, Kilis ve Osmaniye şehirlerini etkileyen bu yıkıcı depremlerde zarar gören tarihi ve kültürel eserlerin envanterini çıkarmaktır. İkinci amaç ise, deprem sonrası politikacıların, kamu kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektör temsilcilerinin kısa, orta ve uzun vadede hangi planlamalar ile bölgeyi hızlıca turizme kazandırabilecekleri ve daha sonra gelebilecek afetlere karşı hangi önlemleri alabileceklerini belirlemektir.

Bu doğrultuda, araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden bir tanesi olan belge incelemesi kullanılmıştır. AFAD, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın deprem sonrasında hazırlamış olduğu raporlar 13 Mart- 2 Nisan 2023 tarihleri arasında belge incelemesi aşamasında detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Belgeler üzerinden çalışma gerçekleştirildiği için etik kurul kararı gerektirmemektedir. Belge incelemesi; basılı, elektronik ve yazılı materyaller gibi tüm belgelerin incelenmesi, yorumlanması ve değerlendirilmesi amacıyla sıklıkla kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden biridir (Corbin ve Strauss, 2014). Belge incelemesi özellikle sahada doğrudan gözlem ve görüşme yapma imkânı olmayan durumlarda tercih edilen bir yöntemdir. Bu yöntemde araştırılması planlanan konu hakkında elde edilen tüm yazılı materyaller incelenerek analiz edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Belge incelemesi yönteminde geçerlik ve güvenirliği sağlamak için belgeleri yalnızca incelemek yerine, belgelerin kaynağını araştırmak ve oluşma biçimiyle birlikte yorumlamaya çalışmak gerekmektedir (Sak, vd. 2021). Çalışmada elde edilen yazılı raporların kamu kurumu tarafından oluşturulmuş olması ve araştırmacı tarafından da raporların orijinalliğinin teyit edilerek alanda uzman bir akademisyene inceletilmiş olması sonucunda geçerlik ve güvenirlik sağlanmıştır.

Bulgular

Depremden etkilenen şehirler kültürel varlıklar ve turizm çeşitliliği açısından oldukça zengindir. Bölge içerisinde iki şehir (Gaziantep ve Hatay) UNESCO Yaratıcı Şehirler listesinde Gastronomi şehri ünvanına sahip iken (Zhu ve Yasami, 2021; Göktaş, 2021), dört şehirde (Adana-Gastronomi, Diyarbakır-Gastronomi, Kahramanmaraş-Edebiyat, Şanlıurfa-Müzik) UNESCO Yaratıcı Şehirler ulusal liste içerisinde yer almaktadır (Tombaş, 2021; Yetimoğlu, 2021). Depremden etkilenen 11 şehir Türkiye turizmi için önemli olan şehirlerdir. 2022 yılında bu şehirlerde turizm işletme belgeli tesislerde 4.181.454, belediye belgeli tesislerde ise 1.426.181 yerli ve yabancı turist konaklama gerçekleştirmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022a). Şanlıurfa ve Kahramanmaraş şehirlerimiz 2023 yılında önemli organizasyonlara ev sahipliği yapmaya hazırlanmaktadır. Kahramanmaraş'ta gerçekleştirilecek EXPO 2023, 23 Nisan-31 Ekim 2023 tarihleri arasında yapılması planlanan bir etkinliktir. EXPO 2023'ün ana teması "Doğa Dostu Şehir ve Duyarlılık" olarak belirlenmiş olup kültürleri bir araya getirmesi amaçlanmıştır (EXPO, 2023). Şanlıurfa'da inanç turizminde uluslararası cazibe merkezi olabilmek için girişimlerde bulunmuş ve sonuç olarak 2023 İslam Ülkeleri Turizm Başkenti olarak seçilmiştir. Fakat depremlerin her iki büyük organizasyonu da büyük ölçüde olumsuz etkilediğini ifade etmek mümkündür.

Tablo 1. Depremden Etkilenen İllerdeki Kültürel Varlıklar

Şehir	Korunmaya Alınan Sokaklar	Anıt ve Abideler	İdari Yapılar	Kültürel Yapılar	Şehitlikler	Askeri Yapılar	Endüstriyel ve Ticari Yapılar	Dinsel Yapılar	Mezarlıklar	Sivil Mimarlık Örneği	Kalıntılar	İlToplamı
Adana	3	1	54	143	5	39	85	75	56	320	95	**876**
Adıyaman	-	2	2	46	-	6	7	54	14	8	25	**164**
Diyarbakır	-	-	70	261	3	11	4	153	90	606	22	**1.220**
Elazığ	-	1	36	89	1	5	-	72	22	80	9	**315**
Gaziantep	-	4	36	95	-	6	22	77	36	797	8	**1.081**
Hatay	2	3	50	144	3	16	53	114	85	576	62	**1.108**
Kahramanmaraş	-	9	5	58	1	25	41	46	32	327	17	**561**
Kilis	-	2	5	28	-	5	13	35	4	356	4	**452**
Malatya	-	4	23	119	2	5	14	99	35	454	10	**765**
Osmaniye	-	1	13	24	3	8	1	19	25	45	26	**165**
Şanlıurfa	14	1	26	155	2	7	13	120	74	1301	24	**1.737**
Bölge Toplamı	**19**	**28**	**320**	**1.162**	**20**	**133**	**253**	**864**	**473**	**4.870**	**302**	**8.444**

Kaynak: (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022b)

Depremden etkilenen 11 şehirde taşınmaz kültür varlığı büyük önem arz etmektedir. Bu şehirlerde taşınmaz kültür varlığı kategorisinde toplam 8.444 eser bulunmaktadır. Bu eserlerin şu ana kadar sadece 2.863'ünün incelemesi tamamlanmıştır. Bu yapıların 169'unun yıkıldığı, 535'inin ağır hasarlı, 390'ının orta hasarlı, 721'inin az hasarlı ve 1.048'inin ise hasarsız olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bölgedeki il kültür ve turizm müdürlüklerinin hizmet verdiği binalardan 1'inin yıkık, 2'sinin ağır hasarlı, 6'sının az hasarlı ve 2'sinin de hasarsız olduğu anlaşılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Hasarlı binaların restorasyon ve güçlendirme çalışmalarına başlanılmış olup yıkık olan bir adet il kültür ve turizm müdürlük binası için nasıl bir adım atılacağı henüz belirlenmemiştir.

Müzeler açısından değerlendirme yapılacak olursa Hatay, Kahramanmaraş, Elbistan, Adıyaman ve Malatya müzelerinde kısmi hasarlar meydana gelmiştir. Bununla birlikte, Şanlıurfa, Gaziantep, Osmaniye, Kilis, Diyarbakır ve Adana illerinde bulunan müzelerde hasar bulunmamaktadır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2023). Müzelerde bulunan tarih eserlerin büyük bir bölümü zarar görmemiştir. Çok az sayıda zarar gören eserlerin ise restorasyon çalışmalarına başlanılmıştır. Bölgede faaliyet gösteren birçok müze ziyaretçi girişine kapatılmıştır. Gerekli incelemeler sonucunda uygun olan müzelerin ziyarete açılacağı da açıklanmıştır. Ören yerleri ve antik kentler depremlerden önemli sayılabilecek hasarlar almamıştır. UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan Şanlıurfa-Göbeklitepe ve Adıyaman-Nemrut Dağında tahribat durumu söz konusu olmayıp sadece Malatya-Arslantepe Höyüğünde yapılan çevre düzenleme ve koruma uygulamalarında ağır hasar bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumluluğundaki müzelerde ve kültürel miraslarda meydana gelen hasarların yaklaşık 1 milyar ₺ tutarında olacağı düşünülmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Tablo 2. Depremin Yaşandığı Bölgede Yıkılan veya Hasar Gören Ziyaretçi Yoğunluğu Bulunan Tarihi ve Kültürel Eserler

Şehir	Hasarlı	Yıkık
Adana	Anavarza Antik Kenti, Çarşı Cami, Mehmet Nuri Sabuncu Cami	
Adıyaman	Adıyaman Müzesi, Adıyaman Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi, Balyan Cemevi, Eskisaray Cami, Kab Cami, Kahta Kalesi, Musalla Cami, Tuz Hanı, Yenipınar Cami,	Adıyaman Ulu Cami, Çarşı Cami, Karakuş Tümülüsü
Diyarbakır	Behram Paşa Cami, Diyarbakır Surları, Dört Ayaklı Minare (Şeyh Mutahhar Cami), Ehlibeyt Cami, Hacılar Cami, Parlı Safa Cami, St.George Kilisesi, Ümit Balcı Cami	
Elazığ	Hicret Cami	
Gaziantep	Eyüpoğlu Cami, Gaziantep Bayazhan, Karagöz Cami, Karatarla Cami, Kurtuluş Cami, Ömeriye Cami, Şirvani Cami, Tarihi Antep Evleri	Gaziantep Kalesi, Hz. Ukkaşe Türbesi, İç Kale Cami
Hatay	Bab-ı Hadid (Demirkapı), Batıayaz Köprüsü, Hatay Arkeoloji Müzesi, Hatay Aziz Georgios Rum Ortodoks Kilisesi, Hatay İngiliz Protestan Mektebi, Hatay Uzun Çarşı, İskenderun Aziz Nikola Rum Ortodoks Kilisesi, Sarı Selim Cami, Sarımiye Cami, Sokollu Külliyesi, Tarihi Affan Kahvesi, Tarihi Hatay Belediye Binası, Tarihi Valilik Binası, İskenderun Cemevi	Antakya Protestan Kilisesi, Antakya Sinagogu, Ata Koleji, Azizler Petrus ve Pavlus Rum Ortodoks Kilisesi, Habib-i Neccar Cami, Bayezid-i Bestami Türbesi, Hatay Ulu Cami, Darb-ı Sak Kalesi, Hatay Meclis Binası, Hatay Tarihi El Sanatları Teşhir ve Satış Merkezi, İskenderun Latin Katolik Kilisesi, Mar Yuhanna Rum Ortodoks Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi, Tarihi Antakya Evleri, Şeyh Ali Cami
Kahramanmaraş	Arasa (Cığcığı) Cami, Bektutiye (Çınarlı) Cami, Çiftaslan Konağı, Divanlı (Ahmet Paşa) Cami, Elbistan Müzesi, Kahramanmaraş Dedeoğlu Konağı, Kahramanmaraş Kalesi, Kahramanmaraş Müzesi, Ulu Cami, Şazibey Cami	Kahramanmaraş Saraçhane Cami, Şeyh (Şıh) Cami, Tarihi Maraş Evleri
Kilis	Hacı Ekrem Çetin Cami, Cüneyce Cami	Akcurun Cami
Malatya	Arslantepe Höyüğü, Malatya Arkeoloji Müzesi, Malatya Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı, Malatya Sütlü Minare (Çermik) Cami, Tarihi Hükümet Konağı, Üç Horan Kilisesi, Ören Cemevi	Battalgazi Ulu Cami, Hacı Yusuf Taş Cami, Malatya Şire Pazarı, Malatya Yeni Cami
Osmaniye	Cebelibereket Hükümet Konağı, Osmaniye Envar-ül Hamit Cami	
Şanlıurfa	Cıncıklı Hamamı, Dabakhane Cami, Dergâh Cami, Eyüp Peygamber Cami, Gümrük Hanı, Harran Kümbet Evleri, Hızanoğlu Cami, Hüseyin Paşa Cami, Hz. Fatıma Cami, Mençek Hanı, Nimetullah (Ak) Cami, Rızvaniye Cami, Şanlıurfa Ulu Cami, Tarihi Şanlıurfa Evleri	Şanlıurfa Siverek Kalesi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Cami, kilise ve sinagog gibi ibadet yapılarında da yıkım büyük olmuştur. 1402 caminin depremde yıkıldığı, ağır, orta veya hafif hasar gördüğü tespit edilmiştir. Adıyaman Ulu Cami, Hatay Habibi Neccar Cami, Malatya Yeni Cami, Kahramanmaraş Şeyh (Şıh) Cami, Antakya Protestan Kilisesi, Antakya Sinagogu, İskenderun Latin Katolik Kilisesi, Mar Yuhanna Rum Ortodoks Kilisesi ve Meryem Ana Kilisesi gibi tarihi ve sembolik değeri yüksek yapılar neredeyse tamamen yıkılmış durumdadır. Deprem bölgesinde yıkılmayan ibadet yerlerinin çoğu ağır ve orta hasarlı durumdadır. Onarım veya restorasyon işlemleri tamamlanmadan hizmet verebilecek durumda değillerdir. Yıkılan camilerin dışında ana yapısı zarar görmemiş veya az hasarlı camilerde bulunmaktadır. Fakat bu camilerin çoğunun minaresi yıkılmış durumdadır. Ayrıca bölgedeki cemevi ve Alevi-Bektaşi Kültür Derneği binalarından üç tanesinin yıkıldığı ve üç tanesinin de ağır hasar aldığı tespit

edilmiştir. Farklı boyutlarda zarar gören bu yapıların yeniden yapım, onarım veya restorasyon maliyetinin toplamda 24,1 milyar ₺ olacağı tahmin edilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Tablo 3. Deprem Bölgesindeki Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Tesislerin Hasar Durumu

	Turizm İşletme Belgeli Tesisler					Belediye Belgeli Tesisler				
Şehir	**Yıkılan**	**Ağırhasarlı**	**Orta Hasarlı**	**Az Hasarlı**	**Hasarsız**	**Yıkılan**	**Ağır Hasarlı**	**Orta Hasarlı**	**Az Hasarlı**	**Hasarsız**
Adana	-	-	-	1	42	-	-	-	2	97
Adıyaman	7	-	1	5	4	5	1	-	4	5
Diyarbakır	-	-	-	4	28	-	4	-	13	46
Elazığ	-	-	-	1	25	-	1	-	4	18
Gaziantep	-	-	-	13	26	-	-	-	7	7
Hatay	4	5	8	2	17	13	10	23	25	69
Kahramanmaraş	7	-	1	19	15	4	6	-	15	11
Kilis	-	-	-	-	1	-	-	-	1	2
Malatya	3	2	2	7	5	3	8	4	8	3
Osmaniye	-	-	1	4	-	1	-	-	5	1
Şanlıurfa	-	-	-	5	10	-	1	2	9	28
Bölge Toplamı	**21**	**7**	**13**	**61**	**173**	**26**	**31**	**29**	**93**	**287**

Kaynak: (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023)

Bölge turizmi için önemli olan konaklama tesisleri de depremden büyük zarar görmüşlerdir. 21 adet turizm işletme belgeli ve 26 adet belediye belgeli konaklama tesisleri depremler sırasında yıkılmıştır. Turizm işletme belgeli veya belediye belgeli 240 adet konaklama tesisinin ise ağır-orta-az hasar aldığı görülmüştür. 2023 yılı mart ayı başına kadar yapılmış olan hasar tespitine göre, yıkılan ve ağır hasar almış olan konaklama tesislerinin toplam maliyetinin 1.413.285.418 ₺ (74.856.219 dolar), orta hasarlı olan konaklama tesislerinin toplam maliyetinin 199.082.617 ₺ (10.544.630 dolar) ve az hasarlı olan konaklama tesislerinin toplam maliyetinin 544.622.448 ₺ (28.846.527 dolar) olacağı düşünülmektedir. Konaklama tesislerine ilişkin toplam maliyetin 2.156.990.185 ₺ (114.247.361 dolar) olacağı düşünülmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Diyarbakır, Adana, Elazığ, Kilis ve Osmaniye şehirlerini etkileyen Mw7.7 ve Mw7.6 büyüklüklerindeki iki yıkıcı depremin turizm açısından değerlendirmesini sağlayarak, zarar gören tarihi ve kültürel eserlerin envanterini çıkarıp, deprem sonrası politikacıların, kamu kurumlarının, özel sektör temsilcilerinin ve sivil toplum kuruluşlarının kısa, orta ve uzun vadede hangi planlamalar ile bölgeyi hızlıca turizme kazandırabilecekleri ve daha sonra gelebilecek afetlere karşı hangi önlemleri alabileceklerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçları gösteriyor ki depremin etkilediği 11 şehir turizm açısından ciddi zararlar görmüş durumdadır. Depremden etkilenen şehirlerdeki taşınmaz kültür varlığı eserlerinin Mart 2023 tarihi itibariyle yaklaşık üçte birinin incelemesi tamamlanmış olup bu incelemeler sonucunda 169'unun yıkıldığı, 535'inin ağır hasarlı, 390'ının orta hasarlı, 721'inin ise az hasarlı olduğu anlaşılmıştır. Farklı inançların ibadethaneleri incelendiği zaman yine yıkımın büyük olduğu görülmektedir. Sadece camiler açısından duruma bakıldığında dahi 1402 caminin depremde yıkıldığı, ağır, orta veya hafif hasar gördüğü tespit edilmiştir. Ayrıca depremler sırasında birçok seyahat acente bürosu, yiyecek içecek işletmesi ve konaklama tesisleri de yıkılmış veya zarar görmüştür. Konaklama tesisleri açısından duruma bakıldığı zaman 21 adet turizm işletme belgeli ve 26 adet belediye belgeli konaklama tesisinin depremler sırasında yıkıldığı anlaşılmıştır.

Deprem sonrası hükümetlerin etkin politika benimsemesi oldukça önemlidir. Bu politikaları kısa-orta-uzun vade olacak şekilde belirlemek stratejik olarak doğru hamleler yapılmasını ve öncelik-sonralık sıralamasının oluşmasını sağlayacaktır. Ayrıca hükümetlerin etkin politika benimsemesi, hem turistleri tekrar destinasyona yönlendirmek için çekici faktör olabilirken hem de afetlerin gelen turistler üzerindeki olumsuz etkisini

azaltmaya yardımcı olabileceği birçok araştırmada ifade edilmektedir (Yang, vd. 2021). Bu doğrultuda kısa-orta-uzun vadede hangi hamlelerin yapılması gerektiği şu şekilde belirlenerek öneri olarak sunulmuştur:

Kısa Vade

- Kültürel miras kalıntılarında gerçekleştirilen enkaz kaldırma çalışmalarının uzmanların denetiminde yapılmasının sağlanması için ekip ve ekipman ihtiyacının hızla karşılanması gerekmektedir.
- Bölgede bulunan seyahat, yiyecek-içecek ve konaklama işletmelerinin hasar tespitleri ivedilikle yapılarak, hasarsız olan işletmelerin kullanıma açılması sağlanmalıdır.
- Somut ve somut olmayan kültürel mirası yaşatma gayreti gösteren, turizm ürünü olarak ziyaretçilere geleneksel, özgün ve yerel ürünleri üreterek sunan yerel işletmelere destekler verilmelidir.
- Depremden etkilenen turizm sektöründe faaliyet gösteren bütün işletmelerin vergi ödemelerine ilişkin düzenlemeler sağlanmalıdır.
- Bölgede faaliyet gösteren turizm rehberlerinin aidatlarının kendilerine iade edilmesi süreç içerisinde bir nebzede olsa ekonomik rahatlama sağlamalarına yardımcı olacaktır.
- Turizm rehberleri, ülkenin ve vatandaşların dayanıklılığını sergileyen anlatılar sağlamak için afet turizmi konusunda eğitilmelidir.
- Deprem neticesinde bölgeye yönelik gerçekleştirilen rezervasyon iptalleri hem seyahat acentaları hem de konaklama tesislerinde ekonomik buhran yaşatabilir. Yaklaşan sezon öncesinde bu işletmelerin kredi ödemelerinde kolaylıklar sağlanmalıdır.
- Turizm sektörünün bölgede yeniden canlılık kazanmasını sağlamak yerel halkın istihdam edilmesi ve yerel üreticinin üretmiş olduğu ürünlerin turizm sektöründe kullanılmasıyla desteklenmesi sağlanmalıdır.
- Deprem sonrası taşınması gereken molozların göçmen kuşların seyahat edip yaşam alanı oluşturdukları alanlara dökülmemesi hem doğal yaşamın korunmasını sağlayacak hem de alanın kuş gözlemciliği yapan turistlerin uğrak bölgesi olmasına devam edilmiş olunacaktır.
- Kültürel Mirası Kurtarma Komitesi kurulmalıdır. Hasar gören tarihi ve kültürel öneme sahip yapıların hasar boyutları ortaya çıkarılmalı ve atılması gereken adımlar bu komite aracılığıyla gerçekleştirilmelidir.
- Bakanlık tarafından konaklama işletmelerinin belge ve plaket yenilenmesi gibi işlemlerinden başvuru ücreti, belge ve plaket ücreti alınmaması işletmelerin biraz da olsa rahatlamalarına imkan sağlayabilir.
- Deprem sonrası bölgede hızlı bir yenilenmenin sağlanabilmesi için yeni bir konaklama modeline gidilmesinde kolaylıklar sağlanmalıdır. Bungalov evler odaklı tesisler veya glamping tesisleri hem hızlı bir şekilde kurulabilecek hem de bir otel konforunda hizmet sunabilecek tesislerdir.
- 2023 İslam Ülkeleri Turizm Başkenti olan Şanlıurfa depremler ve sellerin yaşattığı olumsuz etkilerden dolayı yeterli hazırlığı gerçekleştiremediği görülmektedir. Bu durumda İslam Ülkeleri Turizm Başkenti unvanının 2024 yılı veya daha sonraki uygun bir yıl için verilmesi daha uygun olacaktır.
- Sivil toplum kuruluşları kültürel değerleri yaşatıcı projeler ile her yaştan depremzedenin psikolojik olarak yenilenmesine yardımcı olmalıdır.
- Geleneksel çarşılar ve tarihi çarşılar gibi ticari değeri olan tarihi kent dokularında meydana gelen depremlerin geniş kapsamlı kültürel ve sosyoekonomik sonuçları olabilmektedir (Moaddab, Amini Hosseini ve Seyedrezaei, 2022). Bu olumsuz sonuçları ortadan kaldırabilmek için hasar gören tarihi çarşıların restorasyon işlemleri hızlandırılmalı ve işletmeler tekrar açılacak seviyeye getirilmelidir.

Orta Vade

- Seyahat acentaları, depremin etkilediği turistik destinasyonlar ile zarar görmemiş turistik destinasyonların bir kombinasyonunu oluşturup afet turizmi odaklı paketler tasarlayarak yeniden yapılanma aşamasında bölgeye farklı ilgi alanlarına sahip turistleri çekebilir. Bu sayede bölge turizmi canlılığını korumaya devam edebilir.

- Turizm sektöründe faaliyet gösteren tesislerin yeniden inşa edilebilmesi için finansman desteği sağlanmalı veya finansmana ulaşma kolaylığı sunulmalıdır.
- 1999 Marmara depremi sonrasında turistlerin ülkeyi tercihinde yaşanan sorunlar nedeniyle dönemin hükümeti Kuzey Amerika hedef pazarına yoğunlaşmış ve "Güvenlik" ve "Türkiye, Dünya Tarihinin Merkezi" temalı kampanyalar düzenlemeye başlamıştır. Bu sayede hedef pazardan turistler ülkeye gelmeye başlamıştır (Huang ve Min, 2002). 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremler ile birlikte bazı ülkelerden gelen turist sayısında yaşanacak olan ciddi düşüşlerin yeni hedef pazarlara yoğun tanıtım ve kampanyalar ile girilmesi neticesinde engellenmesi sağlanabilir.
- Gerçekleştirilecek turizm projelerinde yerel halkında görüşlerinin alınması bölgede turizmin bütünsellik yaklaşımıyla yeniden doğru bir yapıyla oluşmasını sağlayabilir.
- 2023 Türkiye Turizm Stratejisinde Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa illerinin kültür turizminin yanı sıra eko-turizm, gençlik turizmi, golf turizmi, kongre turizmi sağlık turizmi, yamaç paraşütü, trekking, su sporları, kano ve kuş gözlemciliği gibi turizm türleri odaklı gelişimi sağlanacağı belirtilmiştir. Hızlı bir şekilde bu stratejinin eyleme dönüştürülmesi bölgenin turizm çeşitliliği açısından önem arz etmektedir.
- Kültürel mirası koruma altına almak ve acil bir durum söz konusu olduğunda korunmasına öncelik vermek için yeterli acil durum müdahale planlarının geliştirilmesini hedefleyen stratejiler belirlenmelidir.
- Deprem konusunda bilinç kazandırılması için "hüzün turizmi" kapsamında değerlendirilebilecek bir deprem müzesi kurulması gelecek nesiller için farkındalık oluşturacaktır.

Uzun Vade

- Depremlerin kaçınılmaz ve belirsiz doğası göz önüne alındığında, turistik destinasyonların ayakta kalabilmesinin tek yolu etkili bir turizm odaklı afet yönetimi stratejisi oluşturmaktır. Bu turizm odaklı afet yönetimi stratejisi her düzeyde gerçekleşebilecek bir afetin çeşitli aşamalarına ilişkin politik ve idari kararlar, operasyonel faaliyetler, aktörlerin görev dağılımı ve kullanılacak teknolojileri içerisinde mutlaka barındırmalıdır.
- "Korumak tamir etmekten daha iyi, tamir etmek restore etmekten daha iyi, restore etmek yeniden inşa etmekten daha iyi" (Kunwar ve Chand, 2016) mottosuyla deprem sonrası tarihi öneme sahip kültürel mirasların şehrin kimliği olarak kabul edilen mimari miras tarzında restorasyonu gerçekleştirilmelidir. Restorasyon politikaları, geçmişin tekniklerini kullanarak restore etme stratejisiyle ve modern inşa teknolojilerini dışarıdan gizlemeye çalışarak, mirası "olduğu gibi ve olduğu yerde" inşa ederek deprem öncesi durumuna geri getirmeyi amaçlamalıdır. Ayrıca Dünya Mirası listesinde yer alan eserleri hızlı bir şekilde koruma altına almak ve güçlendirme çalışmaları için UNESCO ile ortak hareket edilmesi gerekmektedir.
- 2023 Türkiye Turizm Stratejisinde Adıyaman, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa kentsel ölçekte marka kültür şehirleri özelliğine kavuşması öngörülmekteydi. Marka kültür şehirleri özelliğine sahip olabilmeleri için alt yapıdan peyzaja, kültürel dokudan insan kaynağına kadar marka kent olabilmesi için doğru stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir.
- 2023 Türkiye Turizm Stratejisinde Tarsus, Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa inanç turizmi koridoru içerisinde yer alan önemli şehirlerdir. Bu doğrultuda planlanan hızlı tren demiryolu ulaşım hattının ivedilikle tamamlanması bu şehirlerin hızlı toparlanmasında ve şehirlere ve bölgeye talep yaratılmasında yardımcı olacaktır.
- Bölgenin gelişimi için hem kültür hem de gastronomi turizmi odaklı bir turizm master planı hazırlanmalıdır.
- Uluslararası organizasyonların ülkemize getirilmesini sağlayarak ülke içerisinde yoğunluklu olarak depremden etkilenen şehirlerde bu organizasyonların gerçekleştirilmesine özen gösterilmelidir.

Gelecek araştırmalarda Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Diyarbakır, Adana, Elazığ, Kilis ve Osmaniye şehirlerinde veya deprem riski taşıyan bütün şehirlerde risk algısı belirleme, risk azaltma stratejilerini belirleme, kriz yönetimi, turizmin toparlanmasını ve sürdürülebilirliğini sağlama, pazar fırsatları, talep toparlanması, talep tahminlemesi ve afet sonrası pazarlama stratejisi odaklı saha çalışmaları

gerçekleştirilerek turizm ve yaşanan deprem ilişkisi veya yaşanabilecek depremler öncesi atılması gereken adımlar daha net ortaya koyulabilir.

Kaynakça

AFAD, (2023a). *Doğal afetler*. https://www.afad.gov.tr/afadem/dogal-afetler (Erişim Tarihi: 24.03.2023).

AFAD, (2023b). *06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) Mw 7.7 Elbistan (Kahramanmaraş) Mw 7.6 depremlerine ilişkin ön değerlendirme raporu*. https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmaras%20%20Depremleri_%20On%20Degerlendirme%20Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 13.03.2023).

Becken, S. ve Hughey, K.F.D. (2013). Linking tourism into emergency management structures to enhance disaster risk reduction. *Tourism Management* 36, 77–85. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.11.006

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, (2023). *Bölgesel deprem-tsunami izleme ve değerlendirme merkezi (BDTİM)*. http://www.koeri.boun.edu.tr/scripts/lst1.asp (Erişim Tarihi: 29.03.2023).

Chan, C. S., Nozu, K., ve Cheung, T. O. L. (2020). Tourism and natural disaster management process: perception of tourism stakeholders in the case of Kumamoto earthquake in Japan. *Current Issues in Tourism*, 23(15), 1864-1885.

Chan, C. S., Nozu, K., ve Zhou, Q. (2020). Tourism stakeholder perspective for disaster-management process and resilience: The case of the 2018 Hokkaido Eastern Iburi Earthquake in Japan. *Sustainability*, 12(19), 7882. https://doi.org/10.3390/su12197882

CNN Türk, (2023). *49. gün! Depremde ölü sayısı ne kadar oldu, güncel yaralı sayısı kaç? Hangi ilde kaç bina yıkıldı, kaç kişi öldü?* https://www.cnnturk.com/turkiye/49-gun-depremde-olu-sayisi-ne-kadar-oldu-guncel-yarali-sayisi-kac-hangi-ilde-kac-bina-yikildi-kac-kisi-oldu (Erişim Tarihi: 26.03.2023).

Corbin, J. ve Strauss, A. (2014). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage publications.

Despotaki, V., Silva, V., Lagomarsino, S., Pavlova, I., ve Torres, J. (2018). Evaluation of seismic risk on UNESCO cultural heritage sites in Europe. *International Journal of Architectural* Heritage, 12(7-8), 1231-1244. https://doi.org/10.1080/15583058.2018.1503374

EXPO, (2023). https://expo2023.org/ (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

Giuliani, F., De Falco, A., ve Cutini, V. (2022). Rethinking earthquake-related vulnerabilities of historic centres in Italy: Insights from the Tuscan area. *Journal of Cultural Heritage*, 54, 79-93. https://doi.org/10.1016/j.culher.2022.01.004

Göktaş, L.S. (2021). *Gastronomi şehri Gaziantep*. (Edt. Dinçer İstanbullu, F. ve Özdemir Altınay, M.). Yaratıcı turizm ve turizmde yaratıcılık Cilt I, (1. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık. S. 259-279.

Hall, C. M., ve Prayag, G. (2020). *Tourism and earthquakes*. Channel View Publications.

Henderson, J. C. (2013). The Great East Japan earthquake and tourism: A preliminary case study. *Tourism Recreation Research*, 38(1), 93-98. https://doi.org/10.1080/02508281.2013.11081731

Huang, J. H., ve Min, J. C. H. (2002). Earthquake devastation and recovery in tourism: The Taiwan case. *Tourism Management*, 23(2), 145-154. https://doi.org/10.1016/S0261-5177(01)00051-6

Huang, Y. C., Tseng, Y. P., ve Petrick, J. F. (2008). Crisis management planning to restore tourism after disasters: A case study from Taiwan. *Journal of Travel ve Tourism Marketing*, 23(2-4), 203-221. https://doi.org/10.1300/J073v23n02_16

Hystad, P. W., ve Keller, P. C. (2008). Towards a destination tourism disaster management framework: Long-term lessons from a forest fire disaster. *Tourism Management*, *29*(1), 151-162. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.02.017

Jiang, Y., ve Ritchie, B. W. (2017). Disaster collaboration in tourism: Motives, impediments and success factors. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 31, 70-82. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2016.09.004

Kunwar, R. R., ve Chand, U. (2016). Natural disaster and heritage tourism: a study on the impacts of earthquake in Bhaktapur, Nepal. *Journal of Tourism and Hospitality Education*, 6, 1–39. https://doi.org/10.3126/jthe.v6i0.14766

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, (2023). https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-335676/2023-yili-duyurulari.html (Erişim Tarihi: 27.03.2023).

Ma, H., Chiu, Y. H., Tian, X., Zhang, J., ve Guo, Q. (2020). Safety or travel: Which is more important? The impact of disaster events on tourism. *Sustainability*, 12(7), 3038. https://doi.org/10.3390/su12073038

Maio, R., Ferreira, T. M., ve Vicente, R. (2018). A critical discussion on the earthquake risk mitigation of urban cultural heritage assets. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 27, 239-247. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2017.10.010

Mair, J., Ritchie, B. W., ve Walters, G. (2016). Towards a research agenda for post-disaster and post-crisis recovery strategies for tourist destinations: A narrative review. *Current issues in tourism*, *19*(1), 1-26. https://doi.org/10.1080/13683500.2014.932758

Min, J., Kc, B., Kim, S., ve Lee, J. (2020). The impact of disasters on a heritage tourist destination: A case study of Nepal earthquakes. *Sustainability*, 12(15), 6115. https://doi.org/10.3390/su12156115

Moaddab, R., Amini Hosseini, K. ve Seyedrezaei, M. (2022). A holistic approach for evaluating the system performance and earthquake resilience in historic-commercial urban fabrics. *Natural Hazards.* 116:1261–1289. https://doi.org/10.1007/s11069-022-05720-1

Orchiston, C., ve Higham, J. E. S. (2016). Knowledge management and tourism recovery (de)marketing: The Christchurch earthquakes 2010–2011. *Current Issues in Tourism*, 19(1), 64-84. https://doi.org/10.1080/13683500.2014.990424

Özel, G., ve Solmaz, A. (2012). Türkiye'de deprem tekrarlanma zamanının tahmini ve neotektonik bölgelere göre depremselliğin markov zinciri ile incelenmesi. *Çankaya University Journal of Science and Engineering* Volume 9 (2012), No. 2, 125–138.

Pajardi, D., D'Agostino, A., Gagliardini, G., Pepi, R., ve Colli, A. (2023). Including cultural heritage professionals in the framework for disaster risk reduction: an exploratory study on the affective experience of ruins and vulnerability to post-traumatic stress after the 2016 central Italy earthquake. *SSRN*. 4326546. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4326546

Partelow, S. (2021). Social capital and community disaster resilience: post-earthquake tourism recovery on Gili Trawangan, Indonesia. *Sustainability Science*, 16(1), 203-220. https://doi.org/10.1007/s11625-020-00854-2

Rosselló, J., Becken, S., ve Santana-Gallego, M. (2020). The effects of natural disasters on international tourism: A global analysis. *Tourism Management*, 79, 104080. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104080

Sak, R., Şahin-Sak, İ.T., Şendil, Ç. Ö., ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, *4*(1), 227-256. http://doi.org/10.33400/kuje.843306

Sharma, K., Kc, A., ve Pokharel, B. (2022). Status and Challenges of Reconstruction of Heritage Structures in Nepal After 2015 Gorkha, Nepal Earthquake. *Heritage ve Society*, 1-24. https://doi.org/10.1080/2159032X.2022.2126229

Sözcü, (2023). *Depremin bilançosu ağırlaşıyor, yıkılacak bina sayısı belli oldu*. https://www.sozcu.com.tr/2023/gundem/kurum-301-bin-binanin-acil-yikilacak-yikik-veya-orta-hasarli-oldugunu-tespit-ettik-7625309/ (Erişim Tarihi: 26.03.2023).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 13.03.2023).

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2023). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu*. https://www.hmb.gov.tr/haberler/2023-kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu (Erişim Tarihi: 13.03.2023).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2022a). *Konaklama istatistikleri*. https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2022b). *İllere göre korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı istatistiği*. https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-istatistigi.html (Erişim Tarihi: 27.03.2023).

Tombaş, Z. (2021). *Yaratıcı şehir temaları (UNESCO) ve istatistikleri*. (Edt. Dinçer İstanbullu, F. ve Özdemir Altınay, M.). Yaratıcı turizm ve turizmde yaratıcılık Cilt I, (1. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık. S. 135-157.

Tsai, C. H., ve Chen, C. W. (2010). An earthquake disaster management mechanism based on risk assessment information for the tourism industry-a case study from the island of Taiwan. *Tourism Management*, 31(4), 470-481.

Vere-Jones, D. (1995). Forecasting earthquakes and earthquake risk. *International Journal of Forecasting*, 11(4), 503-538. https://doi.org/10.1016/0169-2070(95)00621-4

Wearing, S., Beirman, D., ve Grabowski, S. (2020). Engaging volunteer tourism in post-disaster recovery in Nepal. *Annals of Tourism Research*, 80, 102802. https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.102802

Wu, L., ve Hayashi, H. (2013). The impact of the great east Japan earthquake on inbound tourism demand in Japan. *地域安全学会論文集*, 21, 109-117. https://doi.org/10.11314/jisss.21.109

Wu, L., ve Hayashi, H. (2014). An analysis of tourist perception and attitude toward disasters: a case study of recent Chinese large earthquake disasters. *Journal of Social Safety Science*, 24, 311-320. https://doi.org/10.11314/jisss.24.311

Yang, W., Wang, D., ve Chen, G. (2011). Reconstruction strategies after the Wenchuan earthquake in Sichuan, China. *Tourism Management*, 32(4), 949-956. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.07.007

Yang, Y., Huang, S., Li, W., Zhong, F., ve Lan, T. (2021). Does government efficiency mitigate the effect of natural disasters on tourist arrivals? *Current Issues in Tourism*, 25(13), 2177-2191. https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1951181

Yetimoğlu, S. (2021). *Zanaat ve halk sanatları şehri Kütahya*. (Edt. Dinçer İstanbullu, F. ve Özdemir Altınay, M.). Yaratıcı turizm ve turizmde yaratıcılık Cilt I, (1. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık. S. 199-221.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zhao, J. Ding, F. Wang, Z. Ren, J. Zhao, J. Wang, Y. Tang, X. Wang, Y. Yao, J. ve Li, Q. A. (2018). Rapid public health needs assessment framework for after major earthquakes using high-resolution satellite imagery. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15, 1111. https://doi.org/10.3390/ijerph15061111

Zhu, H., ve Yasami, M. (2021). Developing gastronomic resources: practices of UNESCO creative cities of gastronomy. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, 39(4spl), 1406–1414. https://doi.org/10.30892/gtg.394spl11-784